

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dan vsakega mesca, in velja za celo leto v tiskarnici in po pošti 2 gl. 50 kr., za pol leta 1 gl. 30 kr. nov. dn.

Tečaj II.

V Ljubljani 1. julija 1862.

List 13.

O jezikoslovnem nauku.

Spisal poleg hercvaške šole J. Eržen.

Gledé naučenja materinskega jezika v narodni šoli je veliko več treba gledati na zapopadek, kakor na zunanji lik, mervo formo. Učenik ne sme književnega jezika učencom ponujati kakor merzli dar ptujega premišljevanja, temveč se mora truditi, da prebudi jezik znotraj v otroku. Poslušavšim večkrat dobro in lepo petje, lepo godbo, ne prebudi se v njih samo skladnost, temuč prebudi in oživi se tudi čut za skladno mero in takt. Ako v otročji duši že dremlje sposobnost za skladnost in takt, je treba samo tu pa tam se nekoliko bolj potruditi, da razvija se ta nježna cvetica. Tako je tudi z jezikom. Učimo se ga v družbi z drugimi. Otrok sliši pri starih in domačih imenovati predmete in o njih govoriti, — sliši imenovati osebe, sliši šteti, sklanjati, pregibati besede, in že v četrtem in petem letu se nauči večjo stran slovnice; toda tega ne vidi in ne zapopade, temuč le govori tako, kakor se je naučil poslušavši od drugih. V šoli mora učenik izgledati gerbe in dopolniti, česar manjka; mora otroka napeljevati na zapopadke, ki mu še niso jasni; mora čistiti, kar je nečednega, blatnega; mora umivati umazano jezikovo lice, očesljati in zložiti raztreseno in izpukano govorjenje, ter preobleči sirovi jezik z lepo novo obleko književnega ozaljšanega jezika. To pa se nikakor ne izverši s slovniškim modrovanjem in z golimi vodili, temuč s tem, da se veliko in dobro govori in spisuje.

Človek si lika jezik, ako bistri svoje misli z navadnimi mislimi drugih ljudi. Jezik se razvija samo v društvu z drugimi; zato se tudi otroci kolikor toliko že doma v družbi z drugimi otroci učé materne jezika. Vendar pri vsem tem otrok, ki pride v šolo, ne zna mnogo govoriti; še manj pa more misliti. Šola mora tedaj pri otrocih prebuditi in izrejati to jezikovo moč. Učenic mora govoriti z otroci in jim tako misli vcepiti v dušo. Pripoveduje naj jim mikavne povesti, kakoršne otroci radi poslušajo. Tako delajo že tudi pametni starši, preden otroke v šolo pošiljajo. Učenik naj govori z otroci zdaj o tem, zdaj o drugem predmetu, o naravnem ali vidljivem in čeznaravnem ali nevidljivem, ker beseda prebudi misli in z besedo se reči oživljujejo. Kolikor več more učenik govoriti z otroci, toliko bolje je. Kadar se otrok že nauči brati, naj se učenik vedno pogovarja z otroci o tem, kar so brali. Trudi naj se tedaj, da berilni zapopadek postane otrokom prava svojina. Tako premissljeno branje zvišuje dušne moči in razširja obseg znanja. Ves jezikoslovni nauk je le pripomoček, pa ne namen in namera jezika. Ta bližnja namera, t. j. da otrok pozna jezik, da se more z njim izrazovati, ravno ta nižja namera podpira uno višjo, koja je, če se mladost lepo zavedno in duševno izobrazuje. Šolsko berilo ni samo za to, da bi se otroci iz njega učili le jezika, temuč posebno za to, da se jim po njem žlahtnijo serca in napeljujejo na lepo in pošteno vedenje. Vsako branje, s kterim se ne bistri otročji um in pamet in se ne žlahtni otročje serce, več škoduje, kakor koristi. — Učenik pa naj pri branji nikar ne loči ustmenih in pismenih jezikoslovnih vaj od vaj v zlogu in pravopisu, da bi te predmete razlagal posamezno, zakaj, vsi ti predmeti so ravno tisti nauk. Kdor se nauči pametno misliti in dobro in pravilno svoj jezik govoriti, ta ga bo znal tudi pravilno pisati; in kdor zna jezik ustmeno prav izrazovati, mu ne bo težko ravno tako tudi pisati. Gledé pismenega naučenja jezikovega naj učenik derži se vodila, ki pravi: „Pokaži otrokom reč ali resnično, ali v podobi; govori o nji z otroci, in daj, da jo sami popisujejo“. Tako se otroci soznanjajo z različnimi rečmi, da jih dobro poznajo. Da se pa otroci še boljše soznanjajo z rečmi, naj jih tudi imenujejo in popisujejo s tem, da razumno berejo od njih cele dele iz berila, in ravno to je glavna naloga v nižjem razredu narodne šole zastran jezikoslovnega nauka.

Tečno učilo.

K a z a v n i p o d u k.

Rudstva.

S n o v a. Il (ilovica); kamnje, kremen, apno, sol; žveplo, šota, premog; kovine; železo, svinec, kotlovinina (kufer), cin, živo srebro, srebro, zlato.

U č b a. Rudstvo imenujemo sploh stvari, ktere ne živé, ne občutijo in se ne gibljejo. Rudstvo ne rase, ampak se le vekša s tem, da si po zunanjem nabira enakih delov. — Il je čista perst ali zemlja, ki se v vodi ne razpusti, temuč se le omeči. V ognji pa il oterdne in se rabi za mnoge posode, peči i. t. d. — Kamnje je oterdnena zemlja. — Kremen ni nič drugega, kakor debel pesek iz vode. — Apnenec se rabi za zidanje in za apno. Kako se apno naredi? Čemu je apno? — Sol ima razjedin okus, in se v vodi raztopi. Dobiva se iz zemlje, pa tudi iz solnih virov in iz morske vode. Čemu je sol? — Zveplo se dobí ali čisto v zemlji, ali pa se pridobuje iz drugih rudnin; je rumeno, gori z višnjevim plamenom in ima zadušljiv duh. Rabijo ga za smodnik in žveplene klinčke, pa tudi za zdravila. — Šoto režejo na močvirnih krajih, in jo rabijo za kurjavo. — Premog je črn, terd, lomljiv in nekoliko smolnat kamen, kateri tudi gori, in se rabi za kurjavo. Na Kranjskem kopljejo premog v zagorskih hribih. — Kovine se nahajajo v zemlji ali čiste, ali pa so zmešane z drugimi rečmi; so težke, in se svetijo; v ognji pa se raztopé, in jih lahko kujejo, krivé in raztegujejo. — Železo je naj bolj terda in naj bolj koristna kovina. Čemu je železo? Kaj je železno? — Svinec je mehek, se v ognji zeló rad raztopi, in je zeló težek. Kaj je svinčeno? — Kotlovinina je rudečkasta, raztegljiva in prav močna kovina, ktera na zraku rada zarujev in zazeleni; tak zelenec je hud strup. Kaj delajo iz kotlovine? — Cin je naj bolj lahka kovina. Rabi se za različne posode in za cinjenje. — Živo srebro je tekoče, suho in belo. Rabijo ga za ogledala, za zrakomere ali vremenike in gorkomere. V Idrii na Kranjskem je imeniten rudnik, kjer živo srebro kopljejo. — Terdo srebro je lepo svitlo belo in zeló raztegljivo; mešajo ga pa večidel tudi s kotlovinino. Iz srebra kujejo denarje, kak-

šne? ktere? Kaj je še sreberno? — Zlato je naj drajša in terpežna kovina; je svitlo rumeno, in se dobiva čisto, pa tudi zmešano z drugimi kovinami. Iz zlata kujejo zlate ali cekine. Kaj je še zlato? — Pregovor pravi: „Sreberno lepo, zlato še lepše“. Zlato lepo, pamet lepša. Kaj je to?

Iz zgodovine kerščanske ljudske šole.

(Dalje.)

Karol je šel k svojim očetom, in za njim nastopi Ljudovik Pobožni. Od začetka je storil, kar je mogel, da bi bil nadaljeval, kar je začel njegov slavni sprednik. Odjenjala pa je njegova skerb za šolo; silne domače britkosti ranile so njegovo serce. Concil v Parizu ga je opominjeval, da naj skerbí, da se ne razgubi ves njegov trud in trud njegovega sprednika. Zastonj; hudobni sinovi obernili so orožje zoper lastnega očeta. Očetu serce žalosti počí; vojske vendar ne potihnejo. Tudi potem, ko so Karolingarji odmerli, svet ni vžival mirú — naj manj pa Italija. Prederzni stranjšaki spodrivali so se, uplenovali so stol sv. Petra, na katerem so sedeli nekaj let naj nevrednejši možje. Od juga pa so pritiskali Greki in Saraceni, od severja pa Madjarji. Tačas so požigali in morili ob enem tudi Normani po Francoskem, Angleškem in Nemškem; hude boje pa je tudi imela Nemčija s Slovani in Madjari. Pač žalostni čas — tako imenovani barbarski srednji vek — segajoč od bratovskih vojska med Karolingarji noter do 11. stoletja. V takih žalostnih časih šolstvo ni moglo veselo rasti. Rim je bil v verige zakovan, škofje in opati so pa vojaške službe opravljali; menihi in dušni oskerbniki so se mogli spriditi. Huje se pač ne more goditi, kakor se je godilo tačas, ko so za visoke in nizke cerkvene službe barantali in so ljudi vsilovali v službo in čast, ki niso bili sposobni za naj slabejše cerkvene službe. V resnici žalostni časi za kerščanstvo v zahodu! Če se pa oberremo na vzhod, vidimo podobo malo prijaznejšo od zahoda. Od kar je bil Carjigrad zidan, je država vladala in onjavila — vse cerkveno, tedaj tudi ljudsko šolo, ktera se je bila za Konstantina Velikega popolnoma pokristjanila. Kakor je odmerlo v svetnih rokah vse cerkveno življenje, tako

se tudi podučevanje ni moglo dvigati. Učeni so po šolah muhe lovili ali pedantizem uganjali in pri razlaganji klasikarjev besede pobirali. Tako je hiralo izhodno rimsko cesarstvo celó do tistega žalostnega leta 1054., v katerem se je popolnoma od Rima in katoliške cerkve odcepilo; žalostna doba, od ktere smo poprej govorili, je skoraj tudi ta čas ponehala.

V žalostni tmíni tistega časa svetile so se pa vendar nekatere jasne zvezde, na ktere se popotnik veselo ozira. Prikaže se nam najpred na Angleškem Albert Veliki (l. 871. — 901.), ki najpred kot serčen vitez osvobodí ljudstvo jarma Dancov, potem si pa prizadeva kot ljubijoči oče nakloniti svojemu ljudstvu vse blagra, ob ktere je prišlo ob časih kervavih vojska. V štírih letih (toliko časa je namreč smel orožje iz roke položiti) je vstanovil vendar prav veliko šol, sôzidal veliko samostanov in vsem svobodnim za dolžnost naložil, da naj pridno šole obiskujejo; varoval in pospeševal je podučevanje in vpeljeval posebno anglo-saksonski jezik, v katerem je spisal več knjig. Pridobil si je tudi kakor Karol, ktereга si je v izgled postavil, naslov Velikega.

Zaslugam kralja Alfreda se po pravici vverstuje tudi prizadevanje sv. Durstana, ki je pod več nasledniki Alfredovimi državne zadeve vodil (l. 955. — 988.). Hotel je duhovščino in ljudstvo spridenemu času iztergati. Vstali so novi samostani, in škofije so prejemavali goreči učenci sv. Benedikta, ki so obdržali še stare lepe navade ter veselo in močno podpirali navdušenega vodja. Leta 1013. so Danci deželo popolnoma v oblast dobili. Alfred in Durstan sta pa rešila anglo-saksonsko narodnost, ktera se je kmali povzdignila iz svojih razvalín, ter si podverгла sirove zmagovavce. *)

Med Nemci se pa pred vsem lesketa sv. Ansgar, slavni apostol na severji. Harald, pregnan danski kralj, se je leta 826. v Ingelheim-u dal kerstiti, da bi si pomoč Frankov pridobil. Poverne se domu, da bi zgubljeno kraljestvo nazaj dobil in z njim gre Ansgar, — samostanski brat v Korvej — da bi pridobival duše za božje kraljestvo. V deželi Šlezvig se povzdigne za sever prva šola, kjer je oznanovavec sv. vere s svojimi pomočniki podučeval ajdovske otroke. Ansgar je postal nadškof za sever s sedežem v Hamburg-u pozneje pa v

*) Narod ne pogine, ako sam noče poginiti.

Bremen-u, in na Švedskem se je povzdignila pod kraljem Or-laf-om prva kristjanska cerkev v Birki. Sv. škof je umeril vposled pomankanja in terpljenja l. 865. Naj hujše preganjanje je vihralo 200 let nad mlado setvijo, da se jo komaj ohranila. Ko pa mine imenovani barbarski čas, pa ta mlada setev ven-dar zopet veselo požene. Zgodovina hvaležno imenuje može, kateri so si mnogo zaslug pridobivali. Med tem sta pa tudi dva brata, sv. Ciril in Metod, od juga sem Slovanom prinesla dar sv. vere, in sicer najpred v Moravijo, potem pa tudi na Česko. Ta dva sveta moža sta učila Jezusovo vero v narod-nem jeziku; dala sta novo spreobrnjenim sv. pismo v sloven-skem jeziku; učila sta otroke in odrasčene poglavitne resnice kerščanstva, pa tudi brati in pisati. Slovani ju tedaj visoko čislamo kakor oznanovavca sv. vere, pa tudi kakor naša prva pisatelja. Iznajdla sta novi alfabet, cirilico imenovan, katerega še zdaj rabijo nekteri Slovani. Nočem tukaj omeniti hudega preganjanja, katerega je sv. Metod mogel prestati; zamolčati pa ne morem, da bi ne povedal, koliko sta Nmec in Madjar si prizadjala, da se je velika Moravija razrušila. Zloge od nek-daj ni bilo med Slovani, tako tudi med Svatuplokovimi sinovi ne, in deset let po smerti velikega Svatopluka ni bilo več sv. Velehrada, pa tudi po celi Panonii ni bilo kerščanske cerkve.

Poglejmo zopet v nemške dežele. Vladal je tam slavni Otto I. od leta 936. — 973. Omeniti hočemo tukaj le njegovih zaslug za ljudsko odgojenje, v moški starosti se je brati in pisati naučil; naučil se je tudi laškega in slavjanskega jezika. Kar je spoznal, da njemu dobro služi, privošil je tudi svojemu ljudstvu. Veliko podertih samostanov je v novič sozidal, nove vstanovljal, ubožane pa lepo obdaroval. Škofijskim cerkvam je izverstne može za poglavarje postavil. Tem, kakor tudi pred-nikom po samostanih je odgojenje ljudstva posebno priporočal, duhovščino pa nagovarjal, da naj spolnuje svoje nekdanje dolž-nosti zastran ljudskih šol. Hudo pobiti Italii je podaril mir, po katerem je toliko časa zdihovala. Povernil se je mir in blagor, in kmali so povernili se nekdanji dobri časi za šolo.

(Dalje prth.)

Beseda o šolskem petju.

Ne žvenka, ne cvenka
Pa bati se nič;
Živi se brez plenka
O petju ko tič.

Vodnik.

Da naš narod rad poje, se prepričamo slednji dan. Posebno vneta za petje pa je naša ljuba mladost. Slišati prepevati lepe pesmi slovenske, jih vsa zamaknjena poslušša, in serce ji veselja igra. Dobrotljivi stvarnik je naredil tako. Dasiravno pa je naša mladost za petje zelo vneta, vendar lahko kmali veselje do njega zgubi (kakor do vsake reči), ako ne vé učitelj dovolj spešno v tej reči ravnati. Menim, da je dobro, če

1. učitelj otroke le take pesmi vadi, katerih napevi so lahki, prijetni in imajo narodnega duha. Ako so napevi težki, se mora učitelj dosti bolj truditi, in tudi učenci se tako kmali utrudijo, in zgubé veselje do pesem.
2. Pesmi morajo biti različne. Ako se postavim vedno le cerkvene ali pa zmiraj necerkvene učijo, se otroci petja kmali prisitijo in naveličajo. Skušnja uči, da se otrokom še igra, katero večkrat igrajo, primerzi.
3. Besede morejo biti poštene, lepe in lahko razumljive in podučne. Ako pesmam tega manjka, je petje otrokom le dolgočasno, in se ne morejo ogrevati, tedaj jim tudi ne koristi, in je le potrata časa. Sploh mora učitelj v tej reči vse poskušati, da pri otrocih veselje do petja zbuja, goji in ohrani. Posebno radi otroci take pesmi pojejo, ktere njih domače dela in opravila, ali njih vsakdanje življenje zadevajo. Prepričal sem se tega s 5. šestko g. Vilhar-jevih pesem, ktere otroci — orač, plevica, grabljica in mlatič — s takim veseljem in nekako ponosno pojejo, da jih je veselje slišati. Kdor si jih še ni preskerbel, naj si jih omisli, ne bo mu žal. *) Dobro pa je tudi, ako se učenci zraven takih in cerkvenih pesem tudi še učé takih, po katerih se učijo poznavati imenitne kraje ali dogodbe naše zemlje. Take so, post.: „Bleško jezero“, „Pridi Gorenc“ i. t. d. Da se pa morejo učenci takih pesem učiti, je potreba, da si jih v zvezke lepo in brez pomot prepisujejo. To pa daje učitelju in učencom dosti truda in zamude; tedaj bi bilo

*) To se tako razumé, da mora učitelj pri teh in vsakih pesmih dobro prevdariti, ktera se sme podati in razlagati mladosti, ktera pa ne. Vredn.

dobro, da bi se tudi v tem pomagalo. Ali bi ne bilo pametno, ako bi vse pesmi, ktere so za učence pripravne, skupaj se zbrale, in natisnile? Taka knjiga bi bila menda tudi za šolske darila pripravna. Pa tudi bi dobila marsikterega prijatla, kateri bi jo radostno sprejel. *)

Govekar.

Jeklene peresa niso pripravne za pisanje v ljudski šoli.

Jeklene peresa so sedaj gosje zeló spodrinile, ali pa v prid lepega pisanja, nočem tukaj razsojevati, dasiravno mislim, da odkar so jeklene peresa, sploh zginuje lepo pisanje, in da naj z jeklenimi peresi le tisti pišejo, kateri si ne znajo ali pa ne utegnejo gosjih pripravljati.

Imam pa pred očmi le ljudsko šolo in oziraje na-njo hočemo prevdariti, kaj boljše kaže, ali z jeklenimi peresi pisati, ali pri gosjih ostati.

Otroci ljudske šole so v obče bolj ubožni; kadar jim svetujemo, da bi kupovali šolske orodja, je tudi treba nekoliko gledati na to, kar njihovim staršem manj stroškov prizadeva. Jeklene peresa so res zeló po ceni, in še skoraj cenejše, kakor gosje, ali koliko časa pa so dobre? Ali znajo tudi otroci ž njimi prav ravnati? koliko pa je jeklenih peres v resnici dobrih? Za jeklene peresa mora biti tinta napravljena brez kisa ali jesiha, kajti kislina pero ujeda. Kdor hoče jeklene peresa vsaj nekoliko časa dobre ohraniti, naj jih obrisuje s cunjico namočeno s terpentinovim oljem; pripravljeno mora imeti tudi posodico s šreteljni (Schrott), v katero kterikrat pero žokne, ako je preojstro in popir reže, da se zopet potumpí. Ali se pa to more storiti pri otrocih?

Kako pa otroci ravnaajo s peresi? Naj poprej pero slabo obrišejo — tinta je že tako s kisom napravljena, — čez kake dva dni že s peresom popir režejo, peresa se jim ne morajo popraviti — sicer bi bilo še več sitnosti kakor pri navadnih — tedaj ž njimi popir tergajo, če ne morejo slabo pero zavreči. Nektere jeklene peresa so zares dosti elastične, ali takih dragih peres si otroci po ljudskih šolah ne bodo omišljevali.

*) Tudi mi smo že davno tako mislili. Ako nam Bog da srečo in zdravje, bomo se kmali tudi tega dela lotili.

Če pa otrok po popirju sterže, namesto da bi pisal, ali bo kdaj pravilno znal pisati? in ali bodo ubogi starši svojim otrokom kupovali vsaki drugi dan nove peresa?

Otroci po ljudskih šolah v ožjem pomenu tudi ne morejo posebno lahke roke za pisavo imeti, ker jih starši zgodaj k delu priganjajo; v ljudski šoli sploh se ne more veliko pisati, tudi doma ne pišejo otroci ravno veliko, — tedaj jim ruja pero pokvari, akoravno je kdo še precej dobro imel. Zavoljo tega pa, da otrokom ni treba peres obrezovati, vendar učitelj ne sme jeklenih peres priporočevati in jih otrokom dajati. Peresa se morajo otrokom pred šolo ali pa po šoli pripraviti. Po ljudskih šolah se učitelj temu opravilu ne sme nikakor odtegovati, ker tukaj je učitelj otrokom z eno besedo — vse.

Prepričal sem se pa tudi, da otroci pisaje z jeklenimi peresi delajo čerke, pri katerih so tanke čerte (Haarstriche) vse napčno napravljene; spis je res lepo enoličen, ali lepi spis ni le ta, kjer so čerte čiste, ojstro izpeljane, ampak večidel v neposiljenih lepo izpeljanih oblikah, ktere se vendar zadosti razločujejo. Nobenemu učeniku bi ne svetoval začetnikom jeklenih peres v roke dajati. Le učenci, ki čerkine oblike znajo urno izpeljati in pero dobro sukati, bi smeli z jeklenimi peresi pisati, pa še za té je bolje, če pišejo z gosjimi.

Jeklene peresa rabijo posebno po pisarnicah, kjer gospodje veliko pišejo, pa ne utegnejo peres popravljati. Spis postane bolj enoličen; politura pa, ktera se v tinti razkroji, naredí, da čez malo let spis postane tako rujav, da se komaj bere in se pisma z gosjimi peresi pisane pred kakimi 40. ali 30. leti ložeje beró, kakor pisma pred 10. leti pisane z jeklenimi peresi. Se vé, da se tukaj brez zamude piše; ako je eno pero odpovedalo, vzame se hitro drugo in to je pred storjeno, kakor pa, da bi se pero popravljalo. Tako se piše zložno dni, mesce in leta, rokopis pa tudi zložno pa prav gotovo postaja brez vse lepote enak suhemu drevju brez listja in berstja; na stare dni pa, ker roka ni več tako stanovitna, zverže se pa v takšne čečkarije brez vse podobe, da jo je komaj mogoče brati. Takšen rokopis pa vendar ne velja za pisma, ktere se morajo več let shranovati; in ravno zato pa tudi v nektere vrade ne pripuščajo jeklenih peres.

Kdor hoče kaj več od tega zvediti naj bere: Drescher — Gebrauch der Stahlfeder — Leipzig. — Verlag der Ernst'schen

Buchhandlung. — Tam se najdejo tudi recepti, kako se naprav-
lja tinta brez kisa i. t. d. *)

M. — K.

Opominek za učitelja

mesca malega serpana.

Učitelj naj misli, da ima mlada duša dobro vnetilo, v kte-
ro naj vedno kreše svitle iskre lepih naukov. — Kdor pa dru-
ge uči, se pa tudi sam mora veliko učiti. — Poglej večkrat po
šoli, če so učenci čedno umiti, počesani in napravljeni. — Ne-
deljskim in vsem večjim učencom priporočaj, da naj radi bere-
jo dobre knjige in časopise; povej jim tudi, ktere in kako naj
jih berejo. Kaj pomaga, če so se učenci v šoli lepo brati nau-
čili, če pa potem, ko šolo zapusté, ne berejo drugega kakor
komaj včasih kake molitvine bukvice! — Ta mesec se prične
žetev in ajdova in repna setev. Druge dela v tem mesecu so
še: lan puliti, rafnjati in razgrinjati, krompir, koruzo, fižol
osipati i. t. d. Za živinske pašnike so zdaj planine naj boljše.
Ta mesec se spravljajo tudi semena vertnih zelenjad. Čebele
vozijo na ajdovo pašo.

Kaj je pravo?

Dopis iz Kranja v 12. listu „Tovarša“ mi skazuje nezasluženo
čast, da moje popisovanje orgelskih stavb v 10. listu tega časnika s
kritičnimi škarjami nekako obrezuje, in semertje tudi po malem v ko-
žo zbada. Bral sem: „ta dopisnik med mnogimi naštetimi boljšimi
orglami veliko naj boljših orgel izpušča“. V poterjenje te
izreke imenuje g. kritikar orgle v farni cerkvi v Kranji in orgle v Lo-
gu pri Ipavi. G. kritikar! ali so te dvoje orgle „naj boljše“ na
Kranjskem? Perve slové le po svoji lepi zvanjji podobi, ki je pa
delo podobarjevo. Naš domorodni samouk Rojc, kterega, kolikor mu
gre, tudi jaz v časti imam, teh orgel ni čisto iz novega naredil, te-
muč je porabil kolikor toliko iz starih orgel, in nikoli nisem še sli-
šal, da bi bile te „naj boljše“ orgle na Kranjskem. Tudi nikjer ni-
sem z nobeno besedico namena razodel, da mislim od vsaki h or-
gel govoriti, dasiravno mi jih je mnogo znanih, gotovo več, kakor g.
kritikar veljati pustí z besedami: „on okoliščine in orgle na Kranjskem
le slabo pozna“. Kdor moje spise o godbini povestnici pazljivo bere,
bo umel, da sem tukaj le memo grede domačih stavb omenil. Ravno

*) Vse pozvedujemo in poskušajmo; rabimo pa to, kar je bolje!

zato nisem omenil Kranjskih orgel, ker so mi premalo znane, še več pa, ker jih po zvanjanji obsegi, kakor sem jih leta 1857. le vidil, pa ne poskusil, nikakor „velikim orglam“ prištevati ne morem, akoravno vtegnejo po g. kritikarjevi besedi sicer dobre biti. Nimam toraj navade od reči govoriti, ki jih ne poznam, kakor mi g. kritikar očita. Orgle v Logu pri Ipavi sem vidil in tudi o njih naj boljšem stanu (precej po obširni popravi po g. Dev-u) poskusil. Da jih g. kritikar izmed vseh drugih v svojem dopisu omenjenih imenuje „velike orgle“, se mi toliko bolj čudno zdí, kolikor bolj svoj spis v 10. listu „Tovarsa“ prebiraje se prepričujem, da nikjer nobenih orgel s tem prilogom počastil nisem, dasiravno sem jih mnogo večjih imenoval. Kaj so „velike orgle“? Naj večje na Kranjskem so na Raki na Dolenskem, pa še te so le pritlikovec proti „velikim orglam“ drugih dežel, od katerih poprejšni odlomki godbine povestnice v „Tovarsu“ govorijo. Kdor je orgle v Logu poskusil, bo vedil, da je pedalna klavijatura tako po staroversko sestavljena, da tirjatvam sedajnega časa nikakor ne zadostuje, in kakor se dandanašnji le po nevednih ali pa brezvestnih izdelovavcih izpeljana še redko kje nahaja. Po zaumenu stare dobe bi se zmele sicer dobre imenovati; ali kdo bo rekel, da grešim, ako delo s tako imenitnim pogreškom molčé izpustim? Zdaj pa si moram res veliko prizadajati, da na vse gerlo smejaje se, mačka ne naredim. Omenili ste, g. kritikar, teh dveh orgel kakor „naj boljših“, ktere jaz „ki orgel in okoliščin nič ne poznam“ (misliti bi bilo, da sem včeraj iz kake pripravnišnice tam iz „Reicha privandra“) izpuščam: za „abschreckendes Beispiel“ pa ste postavili g. Malahovskitove orgle v roženkranski cerkvi v Kranju, ter pozneje v svojem spisu nekako zabavljivo „staremu“ mojstru „mladega“ nasproti stavili, pozabivši, da je ta učencec unega, in je bil ravno pri stavbi roženkranskih orgel pri njem v uku, in da neka prislovica pravi, da je učencec popolnoma, ako je, kakor učenik. Pozabili ste, da je 14 spremenov z dvema manualoma za 550 gl. strašno revna kupčija bila proti ipavskim 24 spremenom za blizo 5000 gl.! Pozabili ste, da je bilo pri stavbi roženkranskih orgel mojstrov na kupe, katerim je g. M., takrat čisto brez premoženja in začetnik, bil vsem „korzamer diner“, ter se jim je še celó, horrible dictu, vdati mogel, da je izpustil „mixtur-o“, t. j. spremen, ki ga tudi naj manjše orgelce imeti morajo. Sam g. M. je brezštevilnokrat poterdil, da „te orgle niso za nič“, ali pa pri takih okoliščinah tudi kdo „dobrih“ tirjati more? Kaj ne, da ste veliko več „okoliščin“ pozabili, kakor pa jaz, ki sem prav po nedolžno dvoje „naj boljših“ orgel izpustil? K sklepu Vašega dopisa mi pa še za „konfekt“ pristavite prav „fletno“ zabavljico z besedami: „da bi post. orgel, ktere so le malo za rabo, ali ktere se morajo večidel vsako saboto popravljati, ne imenoval izverstno dobrih“. Skoraj bi mislil, da Vam je nedolžna pohvala mojstra M. tako kri v možgane spravila, da mojega spisa v 10. listu „Tovarsa“ več brati ne znate. Kolikor orgel sem omenil, so mi vse popolnoma dobro znane, in ne zmed teh in ne zmed drugih, katerih bi naj manj še enkrat toliko naštel, naj si že bodo mojstra

kterega koli hočejo, tako slabih na Kranjskem ne poznam nobenih, da bi zaslužile tako psovaje, kakoršno se bere v Vašem dopisu. Znano pa je, da je celó „najboljšem“ orglam semterje kake poprave potreba, posebno, ako nerodnejem v pest pridejo. Ktere se pa vsako saboto popravljati morajo, pa prosim lepo, da mi jih naznanite, ako nočete ostati lažnik pred vsemi poštenimi bravci. Za zdaj pa Vam v pohlajenje znabiti kaj razdražene kerví kupico merzle vode svetuje

Franc Ser. Adamič.

Muca in senica.

Muca. Zahvalim te za pesmico,
Ki sladko zdaj si pela jo!
Oj zleti doli, k meni pridi,
Tu jederce je, se nasiti!

Senica. Poznam zvijačo tvojo že,
Jedila te mi ne diše.
Grem raje dalječ v gojzd zeleni,
Prostost kjer sije ljuba meni!

Senica urno preč zleti,
In mačica za njo škili.

P.

Imenzlaga (etymologie) farnih vasí na Kranjskem.

(Dalje.)

Preser od **pre in zer**, zreti (fliessen, ausfliessen), — te-daj: **Preser** (**Durchfluss**), zato, ko tukaj reka **Unic**, ktera poprej pri **Planini unikne** ali v zemljo gre, tukaj zopet pod lobom ali čelom gore vun pride, in pod imenom **Ljubljanca** proti **Ljubljani** teče.

Prežgajn, vas na poprej (verljivo zavolj polja) **prežganem** gojzdu vstanovljena.

Preska od **preseka**, ker je tukaj svet, od **prednega** gojzda do **Medvod**, tako rekoč **presekan**. (Iz tega in drugih enakih imen se vidi, kako bogato in na tanko so naši očaki lego krajev naznanovati vedili.) **Preska** ima manjše **gne** ali **bovde**, toraj se ta kraj le **preseka** imenuje. Po nemški se vendar imenuje **Pfalz**, kar se vidi iz imena škofijskega posestva pri Preski: **Pfalz Laibach**.

Prečina, vas prek brega zavita, kar ogled kaže.

Rabensberg = **Vranja peč**.

Radmannsdorf = **Radoljca od rad in dol** = **Radji dol**, **Raddol** (**Lustthal**), **Radoljca** = poglavitni kraj v **Radjidolu**.

Radomlje. S korenino **rad** so naši očaki sploh prijetne kraje naznanovali, — tako tudi s korenino **mil**, post. **Mile**.

(Dalje prih.)

Novice.

Znad Kupe. Ne vzemi mi za hudo, ljubi „Tovarsš“, če Ti prav odkritoserčno povem, kar me nekoliko v serce peče. Res je, kar smo brali v zadnjem listu iz ribenške dekanije, da je tudi v učiteljskem stanu, kakor v vsakem, tu pa tam kaj brezbožnežev. Da pa nobeni stan nima toliko in takih tožnikov in včasi tudi neusmiljenih sodnikov, kakor ravno učiteljski, vem, da mi bo večidel vsaki rad poterdil. Vendar jaz govorim le od naših krajev. Vsaka jezičnica vé od učitelja dovolj povedati, naj že bo resnično ali zlagano. Blagor učitelju, kateri ima take prednike, kateri vedo, da je učitelj tudi človek in slab kakor vsaki, in da od svojega bližnjega raje dobro kot pa slabo mislijo. Spominjam se, kako so nekdanj neki modri gospod storili, ko je nekdo prišel pravit, kaj je šomošter vse od njih govoril. Odgovorili so jezičnemu tožniku samo to le: „Veš kaj, ti si veliko hudobnejši od šomoštra, ker on si tega ni upal meni povedati; ti pa mi v oči poveš!“ — **Z Bogom, ljubi „Tovarsš“!** *Miklavš.*

Iz Šent Lorenca pri Témenci. Vaš ljubljén „Tovarsš“ pore doma dohaja k nam, kjer bomo z božjo pomočjo novo šolsko poslopje postavili, da se vanj vselita učitelj in njegov tovarš. **Z Bogom!**
J. P. fajmošter.

Z Dolenskega. Narodne naše učilnice so začele pri nas lepo poganjati. Po vseh razredih se razlagajo predmeti v čisti slovenščini, in kar se nemškega uči, se vodi vse ob palici materinskega jezika. Napisi na pojedinih razredih, zunaj na šoli, vsi zapisniki in imeniki so po slovenski pisani, in predmeti, kjer se posebno na glavnih šolah tudi nemški jezik kakor nastavljavni, toraj za narodne šole drugi — podučava, so predmeti slovenski pisani tako razdeljeni: 1. kerščanski nauk. 2. Slovenski učni jezik (Slovenisches Sprachfach) t. j. branje, slovnica, pravopis in ustmeni in pismeni miselni izraz. 3. Nemški jezik, t. j. branje, slovnica, pravopis in ustmeni in pismeni miselni izraz. 4. Številjenje. 5. Pisanje. 6. Risanje.

Vsak spis se naj prej sestavi po otrokovi naravi v materinskem jeziku, in potem se še le to na nemško prestavi in naposled iz glave nauči. Tudi v številjenji gre slovensko naprej, in na to se naslanja še le nemško. Slovenski izrazi v številjenji otroku veliko bolj na tanko reč razjasnujejo, kakor nemški, ali prav za prav posodki latinski. Tako imenovane „Fleisstheke“ so pri nas podomačili in jim pravijo „slovensko-nemško spisje“ ali „spisovnik“ in „Zeichnungshefte“ imenujejo „risanke“. Kakor slišimo, bodo tudi spričala, povabila k očitnim skušnjam in razredjenje učencov slovenski natisnjene, in tako je prav: doma naj bo vse domače! Verli naši Dolenci so zdaj že dobro spoznali, da kdor zna čisto slovenski govoriti, mu je velik del sveta odpert, n. pr. Slovensko, Česko, Poljsko, Ilirsko, Serbsko, Rusko i. t. d. in da temu rodu nikoli solnce k božji milosti ne zajde. In akoravno se tudi nemški učé, so za to vendar prepričani, da to ni res, da se samo z nemškim jezikom po

vsem svetu pride, ali pa da bi se zato nemški učili, da bi potem izdajali svojo narodnost. Oni hočejo biti izobraženi Slovenci, ponosni na svojo od Boga podeljeno narodnost, pa tudi spoštovati druge narode in jezike, in naj si bodo kateri koli. Njihno geslo je 1. od Boga podeljeno narodnost hvaležno spoštovati in ohranovati, 2. za slovensko domovino vse storiti in jo s cesarjem krepko braniti vseh hudobnih napadov in 3. iz hvaležnosti do njihnega pravičnega cesarja vterjeni v pravi veri o času sile tudi blago, kri in življenje dati za vero, dom in cesarja.

Iz Černomlja. Naš „Tovars“ bo dovolil, da si tudi mi iz naših krajev pri njem mali prostorček izprosimo, ter kratko svetu povemo, kako se kaj pri nas šolstvo ponša.

Ni davno, ko je černomaljsko šolo velika čast doletela. Prišli so k nam naš prečastiti in občeljubljeni g. prošt. in c. kr. šolski svetovavec dr. Anton Jarc, spremljeni od mnogo zasluženega in visokočastitega g. kanonika in hervaškega c. kr. šolskega svetovavca Franceta Sladovića. Nepozabljiv bo ta dan za našo šolo, in zapisan bo v dnevniku šole naše! Pregledovavši pojedine razrede in se milo po slovenski z nami spomenovavši so otrokom z gorečo domačo besedo na serce govorili, da naj se naj prvo v vsem izučé le po slovenski, in potem še le po nemški. Njih priljudnost, ljubezen in nepostransko obnašanje do vsakega je nas globoko ganilo. Svoje delo doveršivši so se prezgodaj za nas prav prijazno in po domače poslovili, ter svojo zadovoljnost na znanje dali tukajšnjemu občespoštovanemu vodju glavne šole, v. č. g. Jerneju Koscu, ki je zares svojega imena vreden. Imenovani gospod je sploh znan domovini kot izversten pevec, in da je bil kdaj po vseh šolah med pervaki. Mi nočemo nobenemu prenaglo pred svetom hvale deliti; toda ta terpljivost in ljubezen do svojega stanu in ljubezen do učencikov, kakor jo pri njem vidimo, je vredna, da svet vé za njo. Škoda velika, ako bi šola zgubila takega vodja, ki ni le vodja s dekretom, temuč v djanju. Koliko da je imenovani gospod od svojega britkega vžitka v blagor šole daroval, nočemo tukaj popisovati, ker bi morda tudi g. Koscu po volji ne bilo; zakaj mi smo preveč prepričani, kako je pohleven dobri gospod. Samo to pa še enkrat ponavljamo: Škoda, — velika škoda, da se taki vodja šolam ne pusté, in da jih svet bolje ne plačuje, da bi tako šole po zunanjem in znotranjem smislu slovele na slavo Bogu, na korist domovini in na čast celemu cesarstvu!

J. I. N.

Iz Cerkljan. Dragi „Tovars“! že je minulo pol drugo leto, odkar si pervač priromal iz bele Ljubljane pozdravljat nas brate po deželi in kazat pot, ktere naj se sleherni učitelj derži, če hoče splovnati svoj imenitni poklic. Vsaki, ki Te je bral in dopuščal, da si k njemu vas hodil, Ti more dati spričalo, da si svojo nalogo skozi in skozi dobro dopolnoval. Po pravici Ti smem reči, da učitelj, ki hodi po Tvoji poti, ne zajde. Toda, žalibog, še so učitelji po deželi, pa tudi v mestih, ki Ti vrata zapirajo in ne pusté, da bi jim Ti kako

resnično povedal. Pa, kam sem zašel! — Raje Ti povem ljubi „Tovars“, kaj drugega. — Stara navada je že, da kdor si hoče duha vedriti, naj gre nekoliko od doma. Tudi jaz sem binkoštni terek odtergal se vsakdanjem skerbém in šel z zbranim duhom na našo ljubo Šmarno goro. Ta dan se snide tu posebno iz okolice mnogo ljudi. Tudi pridejo gori neki farmani s procesijo s svojim duhovnim gospodom. Zraven, se vé da, pride tudi organist s pevkami. Človeka neizrečeno gine, ko prisope pobožna množica v cerkev, poklekne pred milo podobo nebeške kraljice, ter zdihuje z gorečimi željami in molitvami. Mašnik pristopi k altarju, in mile pesmice se razlegajo po svetem hramu, duh se povikšuje, in človeku se zdi, da je bližje neba in nje, ki nam sprosuje neprenehoma toliko milosti. Koliko dobro petje in orglanje pripomore, da se serce pobožno odpira in v sladkem upanju nebeški materi razodeva svoje želje, je gotovo že vsaki skusil. — Ravno ta dan (binkoštni terek) pa je bil na gori neki organist, kateri pa gotovo ne zasluži, da bi ga tako imenovali. Oj, ko bi gosp. Rihar vedili, kako je ta človek ravnal z njihovimi pesmami in kako je vmes igral, bi jih bilo gotovo strah in groza. Na zadnje se mi je na enkrat zdelo, kakor, da bi me bil kdo s kropom poparil, ko ta škripač med deljenjem naj svetejšega zakramenta zapopota tako imenovano „Fleischhauerpolko“. Bogu se smili! Toliko uma bi vendar vsaki organist mogel imeti, da bi vedil, da cerkev ni plesiše in njegova naloga ne, da bi ljudem v cerkvi peté zgačkal, kakor delajo pustni norci. Ali bi ne bilo boljše, ako bi bil ta organist, namest da se je ukvarjal z „Fleischhauerpolko“ in „Walzarji“ učil se kaj iz praktičnega „Landorganista“ in premišljeval, kaj se v cerkvi spodobi in sme igrati, kaj pa ne? — Da se tako pohujšljivo orglanje sliši tudi še tu pa tam v drugih cerkvah, je žalostna resnica. V. č. g. g. duhovnom bi pri tej priložnosti prav rad priporočil take organiste, da bi jih opominjevali in nikoli ne pustili, da bi jim v cerkvi kot na plesišu igrali. Začetni organisti naj bi si pa prisvojili spodobnih pred- in mediger, ako se jih sami izmisliti ne znajo.

Andr. Vavken, učenik.

Iz ljubljanske okolice. L. T. Potovaje uni dan s svojim prijateljom iz Ljubljane proti Igu, naletel sem na neki veseli primerek, kterega sem koj našemu „Tovarsu“ izročiti sklenil. Srečal sem namreč mlade izance kakih 18 — 20 let stare, ki so odkriviši se naju spodobno pozdravili s „Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ — Zares, nisem od njih kaj takega pričakoval. V drugih krajih sem dostikrat vidil in slišal take ljudi igrati, nektere nespodobno govoriti, kleti i. t. d., ali izanski fantje, kakor iz tega dogodka sklepam, se spodobno in lepo vedejo. Tudi vedenje drugih malih izanskih učenčkov moram očitno pohvaliti. Viditi je bilo, da imajo skerbnege gosp. učenika in kateheta, ktera se ne le trudita za lepo kersčansko življenje, ampak tudi za priljudnost, in lepo obnašanje do domačih in ptujcev. Slava jima! — Tudi ima izanska fara duhovna, rojenega Teržičana, jedernatega Slovenca, kateri si je s svojim izverstnim ukom veliko ljubezen pridobil pri svojih farmanih. Slava tudi njemu!

Iz Ljubljane. V razpisu 24. maja t. l. s št. 566/105 ljubljanski preč. knezoškofijski konzistorij priporoča uč. pripravnikom pa tudi učiteljem te le knjige: 1. Kirchenmusiklehre vom J. D. Manzer, Prag, Druck von Carl Bellmann, I. Theil Elementar-Musiklehre 1858, Pr. 55 kr., II. Theil 1861 Harmonielehre, Pr. 1 fl. 46 kr. — 2. Sammlung von Uebungs-Sätzen für die Orgel vom J. D. Manzer, Leipzig, Druck der Anstalt der Musikalien. Pr. 2 fl. 30 kr.

Zraven tega se tudi naznanja, da je sl. derž. ministerstvo z ukazom 28. aprila s št. 4292/258 C. U. slovensko nemškega Abecednika za Kranjsko zopet dalo natisniti 12000 iztisov in sicer s tem dostavkom, da naj se pri novem natisu namesto besede „Nahmenbüchlein“ postavi na čelni list beseda „Fibel“. Tudi se opominja, da naj se ta „nemško-slovenski Abecednik“ dobro razločuje od samo „slovenskega Abecednika“.

Iz Ljubljane. Iz Novega mesta smo zvedili žalostno novico, da je 18. preteč. m. umerl nadopolni mladeneč, dijak g. L. Engelmann, Nožarjev. Bil je rajni priden pisavec in pesnik slovenski. Tudi „Tovarš“ ga je prišteval k svojim prijatlom in podpornikom. Ravno zdaj se v. g. Milic-ovi tiskarnici natiskuje njegova mična povest: „Gospodove pota so čudne“, kateri naslov je tedaj prav primeren tej njegovi prvi knjižici. Bog mu daj dobro!

Iz Ljubljane. Ravno kar so prišle na svitlo v 5. listu „Tovarša“ naznanjene gosp. Franc. Gerbič-ove pesmi z napevi, ktere izverstni skladavec imenuje: Glasi slovenski za čveterospev, samospev in glasovir. Posvetil slavnemu gospodu dr. Lovretu Tomanu, ljubljencu slovenskega naroda. — Prodajal jih bo g. Giontini in skladavec sam v Ternovem. Drugo pot bomo več govorili o teh krasnih domačih glasih. — Tudi naznanjamo, da se v g. J. R. Milic-ovi tiskarnici dobé novo načertani listi za slovensko in slovensko-nemško skušinjnsko pisanje (linirte Prüfungskarteln), ktere vsem g. g. učiteljem priporočamo, ker so dober popir in prav primerno sestavljeni. Sto jih velja 80 kr.

Premembe v učiteljskem stanu.

V ljubljanski škofii. G. Jakob Tavzes, zač. učitelj v Prečni, je z a t e r d n o (definitiv) postavljen.

Listnica. g. J. Z. na B.: Mi smo vam vse liste poredoma poslali. Poprašajte na pošti ali drugod, od koder dobivate „Tovarša“! — G. E. v. Č.: Hvala za poslane reči! Spis od g. . bo menda še kaj časa čakal. — V. č. g. T. M. v Š. K.: 11. list smo vam poslali; prašajte na pošti po njem.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.